

Тиждень перший

Спілкуюся й вивчаю світ

Цього тижня ти дізнаєшся:

1. Для чого існує стільки мов у світі?
2. Як виникає мета читання?
3. Чим відрізняється слухання літературного твору від читання?
4. Як порозумітися тим, хто не знає мови одне одного?
5. Чим усне спілкування відрізняється від писемного?

Нові поняття тижня				
Комунікація	Інформація	Мовні засоби	Текст	Літературний твір
Адресат, адресант Ситуація спілкування	Гіпотеза Факт	Державна мова Фраза, такт Фонетика	Типи мовлення	Автор, оповідач

Полюве дослідження

1.

А. Прочитай вірш Дмитра Білоуса та візьми участь в уявному опитуванні, яке проводить поет. Якою є твоя відповідь на питання поета? З'ясуй відповіді своїх однокласників та однокласниць.

НАЙДОРОЖЧЕ

Синів і дочок багатьох народів
я зустрічав, які перетинали
гірські й морські кордони і на подив
багато бачили, багато знали.

Я їх питав із щирою душею:
— Яку ви любите найбільше мову? —
І всі відповідали: — Ту, що нею
співала рідна мати колискову.

Б. З якими мовами тобі доводилося стикатися в побуті, школі, медіа? Які мови використовуєш під час подорожей чи спілкування онлайн? Які мови побутують у твоїй родині, селі чи місті? Поміркуй, яку роль відіграє у твоєму житті кожна з названих мов. Створи своє мовне портфоліо: намалюй піктограми, позначивши кожную мову, яка побутує чи траплялася у твоєму житті.

--	--	--

В. Обговори наповнення твого мовного портфолію з однокласником чи однокласницею. Спільно заповни таблицю «Мовний досвід у нашому класі» за зразком. Назву кожної мови запиши в окремому рядку.

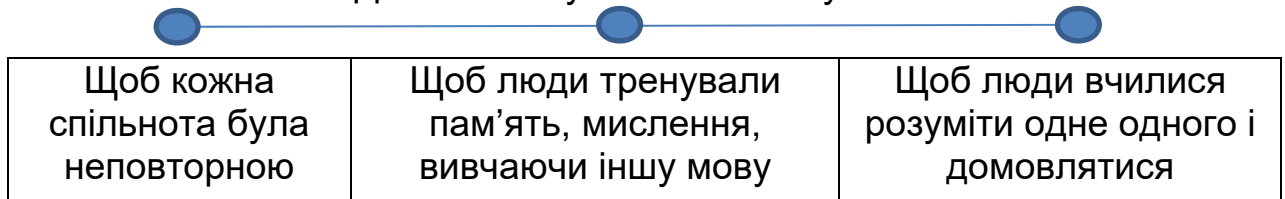
Рідна мова	Державна мова	Іноземні мови

Державна (офіційна) мова – мова, яку повинні знати всі громадяни держави, щоб мати змогу порозумітися одне з одним і брати повноцінну участь у суспільному житті.
В Україні державною мовою є українська мова. Це визначено в статті 10 Конституції України.

Дискусійний майданчик

2. Прочитай у **Хрестоматії** поезію Дмитра Білоуса «Із прадавнього коріння». Обговори з однокласниками та однокласницями, навіщо існує стільки мов у світі. Познач відповідь на шкалі й аргументуй свою думку.

Для чого існує стільки мов у світі?

Якщо маєш власну думку, відмінну від варіантів, позначених на шкалі, запиши її.

Зверни увагу, чи виникають у тебе труднощі під час записування висловлювання. Якщо так, то які саме?

Наукова лабораторія

3.

Подивися серію анімафільму «Книга-мандрівка. Україна» про Івана Франка за QR-кодом або за посиланням

<https://cutt.ly/QWjHn3P>

Чи є перегляд фільму ситуацією спілкування?

Ситуація спілкування – це сукупність конкретних обставин і умов, необхідних для здійснення мовленнєвих дій.

Адресант – це мовець, що ініціює розмову й визначає її тематику, тон, тривалість у часі.

Адресат – це слухач / аудиторія слухачів.

Хто створив фільм «Книга-мандрівка. Україна»? Де шукати відповідь на це питання? Визнач, для кого створено цей фільм.

- для іноземців
- для малечі
- для науковців
- для школярів

Запиши два-три аргументи на захист власної думки.

Зверни увагу, чи виникають у тебе труднощі під час запису висловлювання. Якщо так, то які саме?

Польове дослідження

4. Розглянь піктограми та познач, які тексти читаєш ти. З'ясуй, яким текстам віддають перевагу твої однокласники й однокласниці. За результатами обговорення створи діаграму читацьких уподобань класу, використовуючи наведені піктограми.

	Соціально-політичні/економічні новини, огляди		Фахова/ ділова/ навчальна/ наукова література, аналітичні статті, огляди, професійні довідники
	Художня література: проза і поезія		Самовчителі/ довідники/ поради про хобі, рукоділля, ведення господарства, виховання дітей
	Тексти про життя зірок, спорт, моду, цікаві події, кросворди, анекдоти		Тексти про культуру, мистецтво, літературу
			Духовна, релігійна література

Форум читачів і глядачів

5. А. Прочитай у Хрестоматії текст «10 найбільших бібліотек світу». Накресли таблицю за зразком і заповни її необхідними відомостями з тексту, упорядкувавши перелік бібліотек за датою їх заснування (від найстарішої до наймолодшої).

10 найбільших бібліотек світу

№ з/п	Назва бібліотеки	Кількість книг	Місце розташування	Дата заснування
1.				

Б. Поміркуй і запиши, навіщо у світі створено стільки книжок.

Зверни увагу, чи виникають у тебе труднощі під час запису висловлювання. Якщо так, то які саме?

Практикум

6.

Чим відрізняється інформація в тексті від відомостей у таблиці? Чи правильно сказати, що таблиця – це спосіб стискання, ущільнення однотипної інформації? Обґрунтуй свою думку.

Розглянь **рисунок 1** і прочитай назви складників таблиці. Підкресли ті назви, про які дізнався / дізналася вперше. Поміркуй, чим таблиця в завданні 5 відрізняється від запропонованого нижче зразка. Чим можна пояснити такі відмінності?

Рисунок 1

Прочитай вимоги до оформлення заголовків і підзаголовків у таблиці. Порівняй, чи правильно оформлені заголовки колонок у таблиці в завданні 5.

Заголовки колонок таблиці починають з великої літери, а підзаголовки — з малої, якщо вони утворюють одне речення із заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, подають з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Зазвичай іменники в заголовках пишуть в однині.

Польове дослідження

7.

Досліди, які тексти та з якою метою ти читаєш протягом тижня. Зафіксуй усі тексти (художні книги, інформаційні статті або замітки, матеріал підручників, інструкції для користування побутовими приладами, рецепти страв тощо). Розмісти таблицю на онлайнній дошці й заповнюй її кожного дня.

Тексти, які я читаю

День тижня	Назва тексту	Кількість сторінок	Мета читання

Дізнайся, що читають однокласники та однокласниці протягом тижня та з якою метою. Поцікався, як виникає мета читання. Чи є в класі учні та учениці з однаковим читацьким досвідом за тиждень?

Дискусійний майданчик

8.

Прослухай оповідання Івана Франка «Грицева шкільна наука» за QR-кодом або за посиланням <https://cutt.ly/1WjHERx>
Поміркуй, які переваги має слухання літературного твору, а які – читання.

Переваги сприймання літературного твору

Слухання аудіокниги	Читання друкованої книги

Зверни увагу, чи виникають у тебе труднощі під час запису висловлювання. Якщо так, то які саме?

Практикум

9.

Обговори з однокласником або однокласницею наведені нижче питання, що стосуються оповідання Івана Франка «Грицева шкільна наука». Підкресли ті, на які тобі складно відповісти. З'ясуй в однокласників та однокласниць їхні відповіді.

- Хто є оповідачем у творі?
- Як довго тривають події, змальовані у творі?
- Коли відбуваються події? Наведи докази.
- Де відбуваються події?
- Які заголовки можна запропонувати кожній з 5-ти частин твору?
- Хто головний персонаж твору? Які ще персонажі є у творі?
- Які риси характеру притаманні Грицеві? Обґрунтуй свою думку, покликаючись на текст.
- Які звуки не вимовляв Гриць?
- Що означає вислів професора «туман вісімнадцятий»?
- Як Гриць почувався серед гусей до початку шкільних занять та після «шкільної науки»? Чим це можна пояснити?
- Чи справді гуси розумніші за Гриця?
- Що у творі можна вважати вигадкою (фантазією) автора?
- Які особливості мови твору?

Оповідачем називають особу в оповідному художньому творі, від імені якої письменник розповідає про людей і події. Автор може не називати оповідача, але завжди наділяє його рисами характеру, що проявляються у манері говорити, у ставленні до людей і подій, про яких йдеться у творі.

Наукова лабораторія

- 10.** А. Знайди в уривку з оповідання Івана Франка «Грицева шкільна наука» речення, різні за метою висловлювання.

В тій хвилі увійшов професор. Усі хлопці, як сполошені воробці, попирскали до лавок, тільки Гриць остався зі сльозами в очах і з губами, забіленими крейдою. Професор грізно зблизився до нього.

– Як називаєшся? – крикнув.

– Глиць.

– Що за Гриць? Ага, ти новий. Чому в лавці не сидиш? Чого плачеш?

Чим забілівся? Га?

– Та я їв ерусалим.

– Що? Який ерусалим? – допитувався професор.

Хлопці знов аж душилися зо сміху.

– Та давали хлопці.

– Котрі хлопці?

Гриць озирнувся по хаті, але не міг нікотрого пізнати.

– Ну, ну! Йди сідай і вчися добре, а ерусалима більше не їж, бо будеш битий!

Які з цих речень розповідні окличні? Розповідні неокличні? Питальні неокличні? З якою метою автор використав стільки питальних речень? Навіщо потрібні правила оформлення висловлення на письмі?

За метою висловлювання речення бувають **розповідними, питальними і спонукальними**.
За емоційним забарвленням речення поділяємо на **окличні** або **неокличні**.

Б. Прочитай речення вголос так, щоб слухачеві було зрозуміло, що хлопці робили щось одне, а Гриць – щось інше. Укажи знаком || місце в реченні, де потрібно зробити паузу тривалістю «раз – два».

Усі хлопці, як сполошені воробці, попирскали до лавок, тільки Гриць остався зі сльозами в очах і з губами, забіленими крейдою.

Зміст висловлювання оформлюється за допомогою вимовних одиниць. Основною вимовною одиницею є **фраза**. Здебільшого межі фрази збігаються з межами простого речення. Між фразами у висловлюванні робимо паузу («раз – два»).

Прочитай уголос першу фразу. Чи потрібні були тобі паузи під час читання? Укажи знаком | ті місця в реченні, де потрібна пауза.

Усі хлопці, як сполошені воробці, попирскали до лавок, ...

Фрази поділяють на менші вимовні одиниці – **такти**. Такти розділяють паузами, але меншими від фразових («раз»).

В. Полічи, скільки слів у частині речення, а скільки наголосів. Чи можеш пояснити різницю?

Усі хлопці, як сполошені воробці, попирскали до лавок, ...

Такти поділяють на менші вимовні одиниці – **слова**.
Вимовлене слово має один наголос. **Словесний наголос** – виділення силою голосу певного складу в слові. Слова службових частин мови в потоці мовлення переважно не мають наголосу, тому їх вимовляємо разом зі словами самостійних частин мови.

Г. Обговоріть з однокласниками, чому на письмі мовці часто роблять помилки, пишучи як одне слово такі сполуки:
на жаль, на щастя, до побачення, до зустрічі, до вподоби, до останку, навряд чи, не можна, коли б, сказав би, хоч би, тому що.

Практикум

11.

А. Підкресли слова з оповідання Івана Франка «Грицева шкільна наука», лексичне значення яких ти можеш пояснити. З'ясуй, чи збігається твій вибір з вибором однокласників та однокласниць.

Обора, сіни, вигін, толока, царина, гривий, попелястий, повстяний, таракати, швакнути, луп'яр, нагло, борзо, поводатор, воєвода, намісник, комин, камізелька, кафтан, личко, лупка, остроки, справуватися, перепудитися, зацитькувати, хрупати, пофалатати, микати, улій, будущина.

Б. Де можна з'ясувати тлумачення слів, значення яких тобі не відоме? Чи можна дізнатися лексичне значення незрозумілих слів з тексту оповідання? Чи значення всіх слів можна відшукати в тлумачному словнику? Чому?

До яких із наведених вище слів можна дібрати синоніми? Запиши ці слова та їхні синоніми.

Б. Випиши з тексту по два слова з різною кількістю складів. Пригадай, як визначити кількість складів у слові.

Один склад: _____
Два складі: _____
Три складі: _____
Чотири складі: _____
П'ять складів: _____
Шість складів: _____

Слова поділяють на менші вимовні одиниці – **складі**. Склад утворюється одним поштовхом видихуваного повітря і є найменшою вимовною одиницею. Мінімальний склад – це один голосний звук. Довші склади виникають, коли до голосного доєднуються один або кілька приголосних звуків.

Складотворчим є голосний звук, тому в слові стільки складів, скільки в ньому голосних звуків.

12.

А. Чи відомий тобі фразеологізм «*куряча пам'ять*»? Коли так говорять? Чи справді тварини здатні щось пам'ятати? Прочитай уривок з оповідання Івана Франка «Грицева шкільна наука» та поміркуй, чи дійсно гуси могли щось розуміти й пам'ятати.

Білий гусак підбіг близько до Гриця з витягнуною головою, немов хотів йому добре придивитися; грива гуска також простягнула голову і довгий час не могла й слова вимовити з наглого зворушення, аж вкінці швидко вицокотіла: де-де-де-де?

Для підтвердження або спростування власної гіпотези щодо наявності чи відсутності пам'яті у тварин прочитай текст за QR-кодом або за посиланням <https://cutt.ly/pWjHDFD>

Запиши один-два факти зі статті, які підтверджують або спростовують твою гіпотезу.

Гіпóтеза (або **зáсновок**) – припущення, достовірність якого потребує перевірки шляхом проведення експериментів, наведення фактів тощо.
Факт (від латинського *factum* – зроблене) – дійсна, не вигадана подія, яка у певний спосіб зафіксована й правдивість якої може бути перевірена чи не піддається сумніву.

Б. Запиши дієслова, якими люди позначають те, як «говорять» птахи, і виділи в кожному з них склади. Обведи ті з виділених складів, які є відкритими. Щоб легко ділити слова на склади, спробуй їх вимовляти, як це роблять затяті уболівальники на стадіоні, скандуючи «У-кра-ї-на – чем-пі-он!!!!!».

Зразок:

Буль(ка)(ти)

Гагакати, ґелґотати, каркати, квоктати, кректати, крукати, крумкати, крякати, кувати, кудахкати, курликати, пишчати, підпадьомкувати, пугукати, свистіти, сичати, скиглити, скоботати, скреготати, скрипіти, стрекотати, сюрчати, туркотати, тьохкати, тюрлюкати, угукати, цвірінчати, щебетати, ячати.

Відкритий склад – це склад, що закінчується на голосний звук, а **закритий** – склад, що закінчується на приголосний.

Обговоріть з однокласниками та однокласницями, яким саме птахам належать «голоси». За потреби звертайтеся до словника. Поміркуйте, які з цих дієслів уживають, щоб позначити особливості мовлення або спілкування людей. Схарактеризуйте ці особливості.

Форум читачів і глядачів

13.

А. Прочитай / пригадай оповідання Редьярда Кіплінга «Як було написано першого листа» і поміркуй, чому в цій історії персонажі не одразу порозумілися за допомогою малюнків.

За бажанням прослухай оповідання за QR-кодом або за посиланням <https://cutt.ly/zWjHYsv>

Чому в історії, розказаній Кіплінгом, урешті все скінчилося добре? Чи міг би бути інший розвиток подій, якби тіворець виявився не таким чемним і терплячим?

Сформулюй тему й основну думку твору. Щоб пригадати, що таке тема та основна думка тексту, звернися до **Довідника**.

Б. Чи справдилося пророцтво вождя про те, що коли люди створять літери, то зможуть читати й писати, а отже, «висловлюватимуться однозначно й чітко»?

В. Пригадай відомості про український алфавіт, скориставшись **Довідником**. За бажанням знайди в бібліотеці інформацію про те, як за останні 100 років змінювався український алфавіт, а також поцікався, які бувають алфавіти та скільки букв в алфавітах різних мов.

Творча студія

14.

А. Що допомагає порозумітися людям, які не знають мови одне одного? Спільно з однокласниками й однокласницями розіграйте епізод твору Кіплінга, де Теффі «спробувала на мигах пояснити» незнайомцеві, «що робить її татусь».

Б. Напиши невелике есе про те, як порозумітися людям, які не знають мови одне одного. Щоб пригадати, що таке есе, звернися до **Довідника**. Зверни увагу, чи виникають у тебе труднощі під час запису висловлювання. Якщо так, то які саме?

Практикум

15.

А. У яких відомих іграх учасники мають пояснювати одне одному певні назви чи поняття, не вживаючи спільнокореневих слів або взагалі мовчки, використовуючи лише жести та міміку?

Що означають жести людини на наведеному малюнку? Намалюй смайли, якими можна передати емоції зображеної людини.

Твої варіанти смайлів

Б. Знайди в оповіданні фрагменти, де описано емоції Тегумая, коли все плем'я розігнало своєю появою його рибу. Озвуч кількома репліками, як Тегумай «уїдливо подякував» одноплемінникам «вишуканою неолітичною промовою». У якому значенні автор уживає тут слово «подякував»?

Якими жестами та словами ми можемо передати почуття щирої вдячності?

В. Скажи слово «Дякую» тими мовами, які знаєш. З допомогою дорослих скористайся голосовим онлайн-перекладачем, щоб послухати, як це слово звучить різними мовами світу. Яке звучання тобі сподобалося найбільше?

Дискусійний майданчик

16.

Прочитай у **Хрестоматії** текст «**Про смайли як спосіб спілкування**» й обговори з однокласниками та однокласницями, чи може спілкування за допомогою малюнків стати універсальною мовою світу. Відповідь познач на шкалі й аргументуй свою думку.

Чи може спілкування за допомогою малюнків стати універсальною мовою світу?

Ні, тому що...	Швидше ні, ніж так, бо...	Важко сказати, адже...	Швидше так, ніж ні, оскільки...	Так, через те що...
----------------	---------------------------	------------------------	---------------------------------	---------------------

17. А. Прочитай уголос уривок. Познач наголошені склади.

Далі накреслю тобі дорогу до моєї мами. Йди прямо, аж поки побачиш два **дерева** (ось **дерева**), відтак піднімайся на пагорб (ось пагорб), за яким потрапиш у болото, повне бобрів.

Пригадай, які склади називають наголошеними, а які – ненаголошеними. На який звук у складі падає наголос? У чому особливість вимови ненаголошених голосних звуків порівняно з наголошеними? Яке правило допоможе перевірити написання ненаголошеного звука в корені слова? Запиши транскрипцію виділених форм того самого слова.

Звук мовлення є будівельним матеріалом мовлення. Кожен звук у слові можна виокремити й повторити за мовцем.

Транскрипція – це спосіб запису усного мовлення з метою найточнішої передачі вимови.

Розділ науки про мову, який вивчає усне мовлення, називають **фонетикою**, а фразу, такт, слово, склад і звук – **фонетичними одиницями мови**.

Б. Устав пропущені літери.

Я не можу їх усіх зобразити, бо не вмію м..лювати цих звірків, однак намалювала їхні г..лівки; і це все, що ти зможеш розд..витися, коли бр..стимеш через нього. Об..режно, не провались у трясовину! Наше ж..тло одразу за болотом. П..чера не така в..лика порівняно з паг..рбом, але я не вмію зображувати речі дуже м..ленькими.

Які труднощі виникли з позначенням ненаголошених звуків? Позначення яких голосних звуків є орфограмою? Чи в усіх випадках можливо застосувати те саме правило? Якими ще правилами потрібно скористатися, щоб з'ясувати написання ненаголошених звуків у коренях слів? За потреби скористайся **Довідником**.

В українській мові під наголосом можуть бути 6 голосних звуків: [a], [o], [y], [e], [и] та [і]. Ненаголошені голосні звуки [a], [y] та [і] вимовляють так само чітко, як і наголошені.

Ненаголошений звук [o] у вимові може наближатися до звука [y], якщо в наступному складі є наголошений звук [ú] або [í], наприклад: [го^ул^убка], [мо^ут^узка], [со^убі], [ко^уліно].

Ненаголошені звуки [e] та [и] вимовляють з наближенням одне до одного, наприклад: [пе^чера], [жи^тло]. Різниця у вимові голосних звуків [e^ч], [и^т] майже не помітна, тому позначення цих звуків на письмі є орфограмою. Для правильного написання слів з цими звуками потрібно користуватися певними правилами.

В. Знайди в оповіданні Редьярда Кіплінга «Як був написаний перший лист» епізод появи племені Тегумая на березі річки. Що це: опис, розповідь, роздум? Обґрунтуй свою думку. За потреби скористайся інформацією в **Довіднику**. Прокоментуй ремарку автора, подану в дужках «(правда, чудово сказано, мої любі?)».

Польове дослідження

18.

Об'єднайтеся в групу з однокласниками та однокласницями, щоб підсумувати свої знання з української мови. Створіть на великому аркуші карту понять за темою «Українська мова», на якій зазначте, що вам уже відомо.

Кожен працює з певним із наведених нижче питань.

1. З чого складається мова?
2. Які значення мають слова?
3. Чим різняться слова у своєму звучанні?
4. Які є форми слів?
5. Які є різновиди текстів?
6. Які є правила правопису?

Презентуйте свою роботу іншим групам.

Мірило поступу

1. Чому різноманіття мов є багатством людства?
2. Якою може бути мета читання?
3. Які переваги й недоліки слухання твору та його читання?
4. Як можна порозумітися з людиною, не знаючи її мови?
5. У чому полягають відмінності усного та письмового спілкування?